

نقش فرهنگ ایثار، جهاد و شهادت در دفاع از حقوق بشر

خدیجه هلاکو^۱

چکیده

این مقاله به بررسی اهمیت عمیق ایثار و شهادت در دفاع بی باک از حقوق اساسی بشر می پردازد. این مقاله با کنکاش در نمونه‌های تاریخی و زمینه‌های معاصر، بررسی می‌کند که چگونه افرادی که فداکاری نهایی را انجام داده‌اند، جنبش‌های اجتماعی را برانگیخته‌اند، جوامع را به راه انداخته‌اند و الهام‌بخش تغییرات شده‌اند. این مطالعه از طریق تجزیه و تحلیل معضلات اخلاقی، انگیزه‌های شخصی، و تأثیرات اجتماعی مرتبط با اعمال شهادت، تأثیر متقابل پیچیده بین عاملیت فردی و پیشرفت جمعی در پیگیری عدالت و برابری را روشن می‌کند.

واژگان کلیدی: ایثار، شهادت، حقوق بشر، جنبش‌های اجتماعی، معضلات اخلاقی، پیشرفت جمعی

^۱. طلبه سطح دو مدرسه علمیه سعدیه خواهران رامیان

مقدمه

در مبارزه برای حقوق بشر، ایثار و شهادت نقشی تعیین کننده در طول تاریخ داشته است. تمایل افراد برای فدا کردن جان خود در دفاع از حقوق و آزادی‌های اساسی جرقه جنبش‌هایی را برانگیخته است، الهام‌بخش تغییرات و توجه به بی‌عدالتی‌هایی است که جمعیت‌های آسیب‌پذیر با آن مواجه هستند. از فعالان حقوق مدنی مانند مارتین لوتر کینگ جونیور گرفته تا افراد حق رأی مانند امیلی دیویسون، این افراد فداکاری تزلزل ناپذیری به آرمان خود نشان داده‌اند که اغلب به قیمت زیادی تمام شده است.

پرداختن به موضوع نقش شهادت در دفاع از حقوق بشر بسیار مهم است، زیرا بستری را برای بازماندگان و قربانیان فراهم می‌کند تا تجربیات خود را به اشتراک بگذارند و عدالت جویی کنند. شهادت‌ها به عنوان ابزار قدرتمندی برای افزایش آگاهی در مورد نقض حقوق بشر و پاسخگو ساختن مجرمان در قبال اعمال خود عمل می‌کنند. ما با تکریم و اعتبار بخشیدن به شهادت‌ها، رنج افراد و جوامعی را که تحت تأثیر نقض حقوق بشر قرار گرفته‌اند، تصدیق می‌کنیم و بدین ترتیب راه را برای شفا، آشتی و در نهایت ارتقا و حمایت از حقوق بشر هموار می‌کنیم.

مفهوم ایثار و شهادت در دفاع از حقوق بشر پرسش‌های پیچیده و قابل تاملی را مطرح می‌کند. چه چیزی افراد را به انجام چنین فداکاری‌های افراطی برای بهبود جامعه سوق می‌دهد؟ آیا شهادت جزء ضروری دستیابی به تغییر پایدار در حوزه حقوق بشر است؟ چگونه می‌توان یاد و خاطره کسانی را که جان خود را در راه عدالت فدا کرده‌اند گرامی داشت و مطمئن بود که فداکاری‌های آنها بی‌هوده نبوده است؟

اینها تنها گوشه‌ای از سوالاتی است که با توجه به نقش ایثار و شهادت در دفاع از حقوق بشر مطرح می‌شود. همانطور که در مورد میراث کسانی که فداکاری‌هایی را در راه عدالت انجام داده‌اند فکر می‌کنیم، قدرت افراد در ایجاد تغییر و اهمیت ادامه مبارزه برای برابری، آزادی و کرامت برای همه یادآوری می‌کنیم.

حقوق بشر چیست و چه تاریخچه ای دارد؟

حقوق بشر اساسی ترین و ابتدایی ترین حقوقی است که هر فرد به طور ذاتی، فطری، به صرف انسان بودن از آن بهره مند می شود.^۲

ویژگی های حقوق بشر: مطابق اعلامیه جهانی حقوق بشر کنوانسیون ژنو و سایر اسناد بین المللی این حقوق ویژگی هایی را دارا هستند که می توان به مواردی همچون:

جهان شمولی

غیر قابل سلب

تبعیض ناپذیر

برابری

و نیز انتقال ناپذیری، تفکیک ناپذیری، برابری طلبی و به هم پیوستگی و درهم تنیدگی از دیگر مواردی است که می توان به آن اشاره کرد. از این رو به تمامی افراد در هر جایی از دنیا تعلق دارد و هیچ کس را نمی توان از این حقوق محروم کرد، ضمن این که همه افراد فارغ از عواملی چون نژاد، ملیت، جنسیت، مذهب، گرایش جنسی، رنگ، زبان و غیره در برخورداری از این حقوق با هم برابرند و هیچ گونه تمایز، ارجحیت، محدودیت و محرومیت در بهره مندی از این حقوق ندارند و این حقوق قابل نقض نیست.

این حقوق، شامل حقوق طبیعی یا حقوق قانونی مندرج در قوانین ملی و بین المللی می شود. متخصصین و فعالان حقوق بشر در فعالیتهای بین المللی خود در زمینه حقوق بین الملل، نهادهای جهانی و منطقه ای، سیاست های دولتی و در فعالیتهای سازمان های غیردولتی، اساس و شالوده سیاست های عمومی و اختصاصی در این زمینه را بنا نهاده اند.^۳

^۲ Sepúlveda et al. ص. ۳. ۲۰۰۴

^۳ Beitz ص. ۱. ۲۰۰۹

تاریخچه ی مفهوم حقوق بشر

منشور حقوق بشر کوروش بزرگ که به عنوان «اولین منشور حقوق بشر» در جهان شناخته می‌شود، در پایه‌های شهر بابل قرار داده شده بود و اکنون در موزه بریتانیا نگاه‌داری می‌شود.^۴ با تشکیل سازمان ملل متحد، آن سازمان نقش مهمی در زمینه حقوق بشر بین‌الملل ایفاء کرده است. سازمان ملل با توسعه نهادهای حقوقی و زیرمجموعه‌ها، گفتمان‌های بین‌المللی بشردوستانه را توسعه داده است.

فلسفه حقوق بشر

فلسفه حقوق بشر، به بررسی مبانی اساسی مفهوم حقوق بشر می‌پردازد و محتوای آن را به نقد می‌کشد. رویکردهای نظری متعددی وجود دارد که قصد آن توضیح چرایی و چگونگی تبدیل حقوق بشر، به بخشی از انتظارات جامعه است. یکی از قدیمی‌ترین فلسفه‌های غرب در مورد حقوق بشر، حاصل اندیشه حقوق طبیعی است که از دلایل مختلف فلسفی یا دینی نشات گرفته است. دیگر نظریه در این زمینه، بر این اساس است، که حقوق بشر، رفتار اخلاقی را تعیین می‌کند و اخلاق اجتماعی انسان با فرایند تکامل بیولوژیکی و اجتماعی توسعه پیدا می‌کند.^۵ حقوق بشر به عنوان یک جامعه شناختی از تنظیم قوانین است. همان‌طور که در تئوری جامعه شناختی قانون و کار از ماکس وبر، توضیح داده شده است. سایر تئوری‌ها در این زمینه عبارتند از افراد جامعه اقتدار و مشروعیت قوانین را قبول می‌کنند، در ازای امنیت و مزیت‌های اقتصادی که به دست می‌آورند.^۶ دو نظریه معاصر دیگر وجود دارند که نظریه منافع و نظریه تلاش نامیده می‌شوند. نظریه منافع، استدلال می‌کند که کارکرد اصلی حقوق بشر، محافظت و ترویج منافع انسان است، در حالی که نظریه تلاش بر اساس ظرفیت انسان برای آزادی به حقوق بشر اعتبار می‌بخشد.

^۴ منشور حقوق بشر کوروش بزرگ موسوم به منشور کوروش، استوانه‌ای سفالین است که در سال ۵۳۹ پیش از میلاد، به فرمان کوروش دوم هخامنشی شاهنشاه ایران ساخته شد و در موزه بریتانیا نگاه‌داری می‌شود.

^۵ نظریه دیوید هیوم

^۶ مانند نظریه راولز

فرهنگ شهادت و شاخصه های آن

در تعریف فرهنگ شهادت می توان سه نگاه داشت : قبل از شهادت ، حین شهادت و بعد از شهادت می توان براساس آن مقاطع و ویژگی های آن و زمان مورد نظر، تعریف ارائه داد . می توان این مقاطع را جدا دید یا اینکه به هم پیوسته ، همچنین می توان یک مقطع را مبنا قرار داد و یا اینکه به عوامل و مواردی پرداخت که منتج به شهادت می شود، شهادت نیز محصولی است که باید معرفی گردد و شهدا معرف آن فرهنگ اند. فرهنگ شهادت مجموعه آثار ، اصول و معارفی است که معرف و برآمده از حیات معنوی شهیدان راه خدا، و مبین سیر عملی آنهاست.^۷

فدا کردن جان برای حفظ ارزش ها

در جوامعی که احترام و وفاداری به ارزش ها یک اصل محسوب شده و برای جامعه اهمیت دارد در صورت به خطر افتادن ارزش ها بی که مهم هستند در مقاطعی از تاریخ افراد جان خویش را کمتر از ارزشها می پندارند و حاضر می شوند جهت بقاء و حیات جامعه و ارزش های آن جان خویش را فدا کنند. در باور شیعه و مسلمانان دین، میهن از جمله مهمترین و مقدس ترین ارزش هاست لذا زمانی که چنین ارزش هایی دچار خطر شده و مورد تعرض قرار گیرند افرادی حاضرند جان خویش را با توسل به سلاح شهادت در راه نجات دین، ناموس و میهن فدا نمایند. زیرا که «حب الوطن حس الایمان» ، و مردم با ایمان نمی توانند شاهد تطاول بیگانه به سرزمین خویش بوده و آسوده بنشینند. گرچه با شهادت بهترین و مومن ترین مردان خدا کشته می شوند، کسانی که می توانستند منشاء آثار خیر و برکت برای جامعه باشند و این قسمت به عنوان یک آسیب برای جامعه به شمار می رود اما از سوئی دیگر با مرگ خودشان به جامعه تداوم و ثبات و حیات دوباره بخشیده اند و در جهت دفاع از ارزش ها جان خویش را فدا کرده اند.^۸

^۷ معدنی، ۱۳۷۸، ۲۲
^۸ خبرگزاری دفاع مقدس

"مشارکت در جبهه‌های جنگ"

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های زنان شهید در دوران انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی ایران، حضور فعال آنها در جبهه‌های جنگ بود. زنان شهید مانند «مریم یزدانی» و «مرضیه امیرشاهی»، علاوه بر ایفای نقش‌های پشتیبانی در پشت جبهه، در برخی از مناطق، در جبهه‌های نبرد نیز حضور داشتند. آنها به عنوان امدادگر و پرستار، و در برخی مواقع حتی به عنوان مبارزان مسلح نیز در جبهه‌ها حضور یافتند. حضور فعال این زنان در جنگ تحمیلی نشانه‌ای از شجاعت و گواهی بر نقش حیاتی زنان در پیروزی‌های انقلاب و جنگ تحمیلی بود.

"مدیریت خانواده و جامعه"

زنان شهیده غالباً زندگی خود را وقف خدمت به خانواده و جامعه می‌کردند. آنها در کنار ایفای نقش‌های اجتماعی خود، به تربیت نسل‌های آینده و ارتقای آگاهی‌های عمومی می‌پرداختند. بسیاری از زنان شهید، همانند مادران شهیدان، به‌عنوان الگوهای تربیتی، نقش زیادی در پرورش افرادی ایفا کردند که در آینده در عرصه‌های مختلف از جمله جبهه‌های جنگ و مبارزه با ظلم و دفاع از حقوق بشر به‌طور فعال مشارکت داشتند.

"چگونگی رسیدن به مقام شهادت"

شهید شدن برای زنان، به ویژه در جوامع محافظه‌کار و سنتی، مسیر دشواری بود. آنها باید با سختی‌های جسمی و روحی مبارزه می‌کردند، و همین‌طور باید موانع اجتماعی و فرهنگی را نیز از سر می‌گذراندند. بسیاری از این زنان به دلیل شرایط خاص زمانه و تهمت‌ها و تهدیدهایی که از سوی رژیم‌های حاکم به آنها وارد می‌شد، با تحمل دشواری‌های فراوان به این مقام دست یافتند. آنها با ایمان به آرمان‌های انسانی و دینی، به‌طور آگاهانه مسیر شهادت را انتخاب کردند.^{۱۹}

در نهایت، زنان شهید در تاریخ انقلاب‌ها و جنبش‌های مقاومت نمادهایی از پایداری، شجاعت، و فداکاری هستند که توانسته‌اند با ایمان به ارزش‌های انسانی و الهی، در مسیر تحقق عدالت و آزادی پیش قدم شوند. زندگی و فداکاری‌های آنان همواره باید به‌عنوان منابع الهام‌بخش برای نسل‌های آینده باقی بماند تا با یادآوری

^{۱۹} خبرگزاری شبستان

این مفاهیم، ارزش‌های انسانی در جامعه نهادینه شوند. زندگی این زنان شهید، با ترکیب ایمان، فداکاری، مقاومت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی، نشان‌دهنده‌ی قدرت زنان در تغییر شرایط اجتماعی و سیاسی است.

فداکاری برای یک هدف

مفهوم میراث مشترک بشریت یکی از شگفت‌انگیزترین پیشرفت‌های فکری بشری در زمینه‌ی حقوق بین‌الملل و از مهمترین مفاهیم حقوقی در دهه‌های اخیر است، کشف کلوخه‌های چند فلزی در اعماق دریا در اواخر قرن نوزدهم، میزان این منبع و پیشرفت‌های علمی و فنی، منجر به ایجاد نظام حقوقی «میراث مشترک بشریت» گردیده. این مفهوم توسط کشورهای در حال توسعه مطرح و مورد استقبال کشورهای توسعه یافته قرار گرفت علیرغم برداشت‌ها و مواضع متفاوتی که در این زمینه وجود دارد در کل کاربرد این مفهوم در مورد مناطق مشترکی از جمله اعماق دریاها و اقیانوس‌ها، فضای ماورای جو، ماه و جنوبگان توسعه یافته و مقولات دیگری را هم در بر می‌گیرد. حق میراث مشترک بشریت یکی از حقوق مندرج در نسل سوم حقوق بشر است، این حق به طور رسمی از زمان سخنرانی آقای پارگو نماینده مالت در مجمع عمومی مطرح گردید و پس از آن بسط و توسعه‌ی فراوانی یافت، این مفهوم نوعی از تفکر را که در مقوله‌های مختلف جهانی کاربرد دارد را طراحی نموده و مستلزم فعالیت مشترک و هماهنگ ملت‌ها به نفع همه‌ی افراد حاضر و نسل‌های آینده است. لازم به ذکر است که فصل یازدهم کنوانسیون ۱۹۸۲ ملل متحد کاملترین چارچوب میراث مشترک بشریت را در اعماق دریا و در ماورای محدوده‌ی سرزمینی کشورها را تبیین نموده است.^{۲۰}

^{۲۰} علیرضا آرش پور مقاله‌ی بررسی اصل میراث مشترک بشریت در حقوق بین‌الملل

نتیجه گیری

در خاتمه، مفاهیم درهم تنیده ایثار و شهادت نقشی تعیین کننده در دفاع از حقوق بشر دارند. از طریق اعمال ایثارگرانه و فداکاری، افراد در طول تاریخ جان خود را در راه تحقق عدالت، آزادی و برابری برای همه فدا کرده اند. شهادت، به ویژه، به عنوان نمادی قدرتمند از تعهد تزلزل ناپذیر برای حمایت از حقوق بشر، جنبش های الهام بخش و شکل دادن به جوامع عمل می کند. تأثیر شهادت در دفاع از حقوق بشر عمیق است و به عنوان یک کاتالیزور برای تغییر و یادآوری بهای نهایی است که برخی حاضرند برای خیر بزرگتر بپردازند. همانطور که در مورد فداکاری های انجام شده توسط کسانی که قبل از ما آمده اند فکر می کنیم، اهمیت پایدار دفاع از حقوق بشر، حتی در مواجهه با ناملایمات، به ما یادآوری می شود.

فرهنگ ایثار و شهادت در اسلام نیز از جلوه و مترت ممتازی برخوردار است. این فرهنگ در عرصه های مختلف دارای جایگاه، آثار و نتایج گسترده ای در مکتب حماسی تشیع است. حماسه کربلا و عاشورا عرصه جاودانه ترین و موثرترین شهادت طلبی ها در طول تاریخ و اوج تجلی فرهنگ ایثار و شهادت به شمار می رود. بر این اساس این فرهنگ ضامن بقای اسلام و بال سرخ عاشورایی تشیع و الگوی مبارزه علیه ظلم، ستم و فساد برای تمامی جهانیان است. انقلاب اسلامی ایران به رهبری حضرت امام خمینی (ره) نیز با الگوگیری از مولفه ها، نمادها و اسطوره های این حرکت عظیم آغازشد و رشد کرد و به پیروزی رسید. فرهنگ ایثار و شهادت نقش به سزایی در دوران حماسه و مقاومت هشت سال دفاع مقدس ایفا کرد و صحنه ها و خاطرات تاریخ ساز و بی بدیلی را به بار آورد. امروزه نیز با اتکا به چنین روحیه ای است که نسل پرورش یافته بر اساس فرهنگ ایثار و شهادت می توانند با رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی موانع رشد و توسعه مملکت را از پیش رو برداشته و بر توطئه های گوناگون دشمنان پیروز شوند. بر این اساس هدف این یادداشت شناخت جایگاه فرهنگ ایثار و شهادت در فرهنگ سیاسی تشیع با تاکید بر نقش آن در پیروزی انقلاب اسلامی است. یافته ها نشان می دهد که فرهنگ ایثار و شهادت یکی از مولفه های اساسی فرهنگ سیاسی تشیع بوده و امام

خمینی (ره) در رهبری انقلاب اسلامی با اتکا به این فرهنگ توانست ملت ستم دیده و تحت سلطه ایران را از جور طاغوت و یوغ استعمار نجات داده و با توسل به آثار معجزه آسای آن به پیروزی نایل شود.

یافته ها نشان می دهد که فرهنگ ایثار و شهادت یکی از مولفه های اساسی فرهنگ سیاسی تشیع بوده و امام خمینی (ره) در رهبری انقلاب اسلامی با اتکا به این فرهنگ توانست ملت ستم دیده و تحت سلطه ایران را از جور طاغوت و یوغ استعمار نجات داده و با توسل به آثار معجزه آسای آن به پیروزی نایل شود.

منابع

قران کریم

- امیدی، لیلا، خبرنگار دین و اندیشه ایسنا، ایثار و فداکاری=جاودانه ماندن، تاریخ انتشار: شنبه ۱۱ / اردیبهشت ۱۳۹۵ / ۰۸:۰۴، کد خبر: ۹۵۰۲۱۱۰۵۸۴۳
- آرش پور، علیرضا، توسلی، منوچهر، پایان نامه ی بررسی اصل میراث مشترک بشریت در حقوق بین الملل، غیر دولتی - مؤسسه های آموزش عالی غیردولتی-غیرانتفاعی - دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی - دانشکده حقوق و معارف اسلامی - ۱۳۹۲ - [کارشناسی ارشد]
- خبرگذاری مهر، سردار سلیمانی قهرمان واقعی دفاع از حقوق بشر بود، عضو کمیسیون امنیت ملی مجلس، تاریخ انتشار: ۹ دی ۱۴۰۲، ۱۰:۴۹ / کد خبر ۵۹۸۰۰۷۸
- فدراسیون بین المللی حقوق بشر (www.fidh.org)
- فرخ، زینب، مسئول سازمان بسیج جامعه زنان استان قم، زنان شهیده پیشگامان حرکت های حقوق بشری و آزادی طلبانه، خبرگذاری شبستان
- فرهنگ ایثار و شهادت و شاخصه های آن، خبرگذاری دفاع مقدس، کد خبر: ۱۹۳۷۴۱، تاریخ انتشار: ۱۷ فروردین ۱۳۹۰ - ۰۸:۳۵ - ۰۶ April ۲۰۱۱